

UDK 811.163.6'367.6:070

Gaja Červ, Monika Kalin Golob

Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani

SPOROČANJSKE VLOGE IN RABA DVODELNEGA ČLENKA *NAJ BI Z* DELEŽNIKOM NA *-l* V SODOBNEM TISKANEM POROČEVALSTVU

Prispevek raziskuje sporočanje vlog zveze *naj bi* + del. *-l* v sodobnem poročevalstvu. Po letu 1991 se z demokratizacijo medijev in vdorom tržne logike pojavljajo spremembe jezikovne prakse, razvidne tudi pri obravnavani zvezi, saj je ob predvidenih in v stilistiki slovenskega poročevalstva opisanih rabah dobila nove vloge in rabe.

Ključne besede: stilistika poročevalstva, novinarski diskurz, sklicevanje glede na nezanesljivost, *naj bi* + del. *-l*

The article examines the communicative role of the expression *naj bi* + *l*-participle in contemporary reporting. After 1991, with democratization of media and the advance of market forces, language practice began undergoing changes, which are also noticeable in the aforementioned expression, as it gained new functions and uses in addition to the ones expected and previously described within the stylistics of Slovene newspaper reporting.

Keywords: stylistics of reporting, journalistic discourse, references with respect to uncertainty, *naj bi* + *l*-participle

0 Uvod

V novinarskih besedilih prvih slovenskih dnevnikov se je konec 19. stoletja (KALIN GOLOB 2003: 123) ustalila posebna slovnična oblika, za katero je značilno, da se členkovna zveza *naj bi* povezuje v stalno sporočanje obliko z deležnikom na *-l*. Stilistika poročevalskega jezika to obliko opredeljuje kot avtomatizem z dvojno sporočanje vlogo (KOROŠEC 1998, 2004; KALIN GOLOB 2003). Poleg sklicevalnosti, to je širitve vestiškega pravzorca¹ s podatkom o tem, da je dogodek ali stanje novinarju sporočil vir (KOROŠEC 1998: 201), omenjena oblika obenem opravlja tudi vlogo slabitve gotovostne naklonskosti tistega dela povedi, v katerem novinar upoveduje informacije, ki jih je od vira dobili. Resničnost propozicij, izraženih s tem sklicevalnim avtomatizmom, se zato relativizira, kar pomeni, da te dobijo status domneve ali pa so povezane z drugimi poročevalskimi okoliščinami, ki novinarju onemogočajo rabo trdilnega naklona, tu je najbolj izrazita zakonska zahteva, znana kot *domneva nedolžnosti*. Podrobno slovnično, semantično in pragmatično analizo členkovne zveze *naj bi* z deležnikom na *-l* v vlogi sklicevalnega avtomatizma za morfemsko izražanje nezanesljivosti je v slovenskem časniškem poročevalstvu opravil KOROŠEC (1982, 1982/83, 1998, 2004). Slovnično obliko *naj bi* + del. na *-l*

¹ Najmanjša poročevalska enota (referem), ki časovno in prostorsko umešča dogodek ali stanje ter je hkrati že lahko samostojna vest (KOROŠEC 1998: 195, 201).

v tej vlogi imenuje ne-povednik² in njeno sporočanjno vlogo razčlenjuje v naslednjem modelu:

Ko poročevalec svojo poved gotovostno določi kot domnevo, to pomeni, da:

- sam izraža domnevo, sum o zanesljivosti tega, kar je bilo sporočeno kot trditev;
- je bil/o o dejanje/stanje že pri drugem izražen/o kot nezanesljiv/o, kot dvom, domneva, vprašanje;
- poročilo o dogodku/stanju ni uradno potrjeno, čeprav je dogodek bil, ali je predviden, da bo;
- dejanje/stanje ni dokazan/o kot tak/o, čeprav nekdo trdi, da je bilo (kar je važno v sferi kaznivih dejanj) (KOROŠEC 1998: 203).

KALIN GOLOB (2003: 122) ugotavlja, da se je v prvih dnevnikih zveza uporabljala tudi za izražanje omiljene velelnosti, želje in namena oziroma namere, KOROŠEC pa v svoji disertaciji (1976) vlogo te oblike v poročevalstvu sploh pojasnjuje zgolj kot omiljeno velelnost. Postavlja se torej vprašanje, kolikšen delež sodobne novinarske rabe členkovne zveze *naj bi* z deležnikom na *-l* je dejansko sklicevalni in katere druge sporočanjne vloge te zveze, ki niso zgolj posebnost poročevalskega jezika, še najdemo v poročevalstvu. Poleg tega je treba upoštevati, da je predstavljeni model nastal na podlagi analize gradiva z začetka 80. (KOROŠEC 1982, 1982/83) in nato začetka 90. let 20. stoletja, po letu 1991 pa so v slovenskem poročevalstvu z demokratizacijo in tržno usmeritvijo novinarstva nastopile precejšnje spremembe, ki se odražajo tudi v spreminjanju vloge nekaterih poročevalskih besedilnih in jezikovnostilnih prvin (POLER KOVAČIČ 2005, KALIN GOLOB 2004).

Indic, da se vloga in raba členkovne zveze *naj bi* in deležnika na *-l* odmikata od tiste, ki jo opisuje KOROŠČEV model, je raziskava novinarske sklicevalnosti, opravljena na besedilih Slovenske tiskovne agencije, v kateri raziskovalki, ki izhajata iz KOROŠČEVEGA modela sklicevalnosti glede na nezanesljivost, ugotavljata, da je raba morfemskega izražanja negotovosti »marsikdaj povsem nepotrebna in pretirana«, včasih »povsem nepravilna« in za naslovnika nerazumljivo povezana z ostalimi oblikami novinarske sklicevalnosti, kar pojasnjujeta s »pretirano skrbjo novinarjev za 'objektivno' prenašanje navedkov« (LABAN in POLER KOVAČIČ 2007: 77–79). Te ugotovitve po eni strani odražajo dejstvo, da je status jezikovnega sredstva, katerega vloga je relativizacija resničnosti upovedenega, v novinarskem diskurzu, ki je zavezan uresničevanju »temeljne človekove pravice do resničnih informacij« (36. točka resolucije št. 1003 Sveta Evrope) in svojo družbeno vlogo utemeljuje na diskurzivnem statusu resničnosti (McNAIR 1998), že sam po sebi problematičen.

Ta problematičnost se v obdobju postmoderne krize novinarske etike (POLER KOVAČIČ 2005) stopnjuje, saj lahko sporočanjna oblika, ki novinarja navidezno odvezuje odgovornosti za resničnost sporočenega, predvsem v kombinaciji s sklicevanjem na vir, ki ni identificiran tako, da bi bralec na podlagi dobljenih informacij mogel oceniti njegovo avtentičnost, verodostojnost in relevantnost (FERGUSON in PATTEN

² »Poročevalcu, ki določene vsebine ne more ubesediti v povedniku [...] niti v pogojniku [...] ali velelniku [...] ostane – na morfemski ravni – le možnost ne-povednosti, saj le tako lahko uresniči eno od faz propozicije, tj. gotovostno določitev povedi. Dvodelni členek *naj bi* je zato hibridna tvorba, ni niti »pravik pogojnik niti velelnik, je pa **ne-povednik**.« (KOROŠEC 1998: 39)

1993: 38), postane sredstvo za objavljanje nepreverjenih informacij in neutemeljenih obtožb, klevetanje ter senzacionalistično kombiniranje dejstvenega in umišljenega diskurza. Vprašanja, kdaj je objavljanje informacij, ki jih je treba zaznamovati kot negotove, v novinarstvu sploh upravičeno in kako je mogoče jezikovno sredstvo, ki tako relativizacijo resničnosti upovedenega omogoča, zlorabiti, sta v prvi vrsti etične in komunikološke narave. Zato v tem pogledu raziskovanje rabe členkovne zveze *naj bi* in deležnika na *-l* v vlogi sklicevalnega avtomatizma v novinarskem diskurzu presega izključno jezikoslovno zanimanje in se prepleta z novinarskimi študijami.

Pri raziskovanju rabe omenjene zveze v sodobnem poročevalstvu po letu 1991 je treba dopustiti tudi možnost, da se vloga te oblike spreminja oziroma da razumevanje njenega delovanja pri novinarjih, posebej tistih, ki se svojega poklica niso učili na fakulteti, nikoli ni bilo povsem skladno s predstavljenim modelom. Pomembno vlogo pri njihovem »opismenjevanju« pa imajo lektorji, nekateri med njimi so zaradi nerazumevanja rabe zveze v novinarskih besedilih in prepovedi v enem od priročnikov (SRŠEN 1998³) ne-povednik razglasili za napačen, ko izraža domnevo. V prispevku zato želiva raziskati sodobno rabo členkovne zveze *naj bi* in deležnika na *-l* v vsej raznolikosti njene sodobne poročevalske rabe in ji po potrebi prilagoditi uveljavljeni model poročevalske sklicevalnosti glede na izražanje nezanesljivosti.

1 Raziskovalna vprašanja in metoda

Pri raziskovanju členkovne zveze *naj bi* z deležnikom na *-l* v sodobnem poročevalstvu se bova osredotočili na primere, ko se proučevana zveza povezuje z drugimi sklicevalnimi avtomatizmi, prav tovrstne rabe se namreč s stališča uveljavljenega modela morfemske sklicevalnosti glede na nezanesljivost zdijo nejasne, na prvi pogled nepotrebne in zato najtežje pojasnljive. Najzanimivejši so primeri, ko se zveza pojavlja v predmetnem odvisniku ob glavnem stavku s sklicevalnim glagolom. KOROŠEC (1998: 36–37) namreč za tako rabo ugotavlja, da v poročevalstvu ni prisotna, kar pojasnjuje z argumentom, da bi taki odvisniki »ubesedovali isto kot njihovi glavni (spremni) stavki«, in navaja hipotetični primer *Povedali so, da naj bi blagajnik kradel* (prav tam). Dejanska raba Koroščevega pojasnila, ki je s stališča logike delovanja poročevalskega jezika sicer povsem utemeljeno, ne potrjuje. Ob pregledovanju časniškega gradiva se namreč izkaže ne samo, da ne gre zgolj za hipotetično rabo, ampak da je celo precej pogosta. Ker je navajanje podatka o viru v glavnem stavku, ki mu sledi predmetni odvisnik, »najstarejša in najpogostejša struktura pri širitvi vesti s sklicevalnim avtomatizmom« (KALIN GOLOB 2003: 95), se postavlja vprašanje, ali je mogoče, da sta se dva sklicevalna avtomatizma s časom zlila v enega, da je torej proučevana zveza v odvisnem stavku dojeta kot (nujno) dopolnilo sklicevalnega glagola v glavnem stavku. Ali drugače: da nekateri novinarji odvisni stavek, ki sledi glavnemu stavku s sklicevalnim glagolom, namesto v povednem naklonu samoumevno upovejo s strukturo *da naj bi + del. -l*. Ne-povednik v tem primeru ne bi več

³ Pod iztočnico *naj bi* (1998: 86, 87) Sršen navaja: »izrazno moč jezika **slabijo** nekateri jezikoslovci, ki **nepremišljeno** razglašajo rabo 'naj bi' za ustaljen publicizem, ravno pravišen za izražanje domnevnega dogodka v **preteklosti**« (poudarili avtorici).

vzpostavljaj zveze z izvenjezikovno resničnostjo, ampak zvezo med enotami besedila (KOROŠEC 1998: 37). Zveza *naj bi + del. -l* torej v teh primerih ne bi več imela vloge izražanja domneve, ampak bi postala del sklicevalnega avtomatizma, ki se začena z glagolom v glavnem stavku. Postavljeno hipotezo, da ne-povednik v teh primerih izgublja vlogo izražanja nezanesljivosti, je mogoče podkrepiti tudi s stališča teorije novinarskega diskurza, saj relativizacija resničnosti upovedenega pri sklicevanju na avtentičen, verodostojen in pristojen vir, kar od novinarjev zahteva poklicna etika, ni potrebna. Odgovornost za resničnost upovedene izjave se namreč pri sklicevanju na vir avtomatično prenese z novinarja na vir, novinar pa je odgovoren le še za točno in pravilno povzemanje posredovane informacije (TUCHMAN 1972: 665–666, KOROŠEC 1998: 208, PETERSON 2001: 209).

Druga oblika rabe členkovne zveze *naj bi* in deležnika na *-l*, ki vzbujata zanimanje s svojim odstopanjem od modela morfemske sklicevalnosti glede na nezanesljivost, so primeri, ko novinarji ne-povednik kombinirajo z drugimi jezikovnimi sredstvi, ki informacijo zaznamujejo kot ne povsem zanesljivo – na primer z modalnimi členki, ki slabijo gotovostno naklonskost (SMOLEJ 2001: 188) – ali pa informacijo, izraženo z ne-povednikom, tudi besedno označijo kot neuradno/nepotrjeno oziroma kot domnevo (LABAN in POLER KOVAČIČ 2007: 77, 78). Tako rabo je največkrat mogoče interpretirati kot podvajanje izražanja nezanesljivosti, nekateri primeri pa prav nasprotno napeljujejo na hipotezo, da ta zveza v poročevalstvu nima vedno vloge slabitve gotovostne naklonskosti, ampak deluje le kot sklicevalni avtomatizem, ki ga novinarji zato po potrebi povezujejo z drugimi sredstvi za izražanje nezanesljivosti. Da bi podrobneje raziskali ta vidik rabe, se bova osredotočili na raziskovanje kombinacije zveze *naj bi + del. -l* z modalnimi členki za slabitev gotovostne naklonskosti in na – na prvi pogled paradoksalno – povezovanje te oblike z modalnimi členki za krepitev gotovostne naklonskosti.

Predvsem s stališča novinarske etike pa so zanimivi primeri, ki sodijo v Koroščevo kategorijo novinarjevega izražanja nezanesljivosti. Ker je preverjanje informacij temeljna novinarska dolžnost, se postavlja vprašanje, kdaj je objavljane informacij, za katere novinar oceni, da niso povsem zanesljive, sploh utemeljeno. Preveriti želimo hipotezo, da ne-povednik kot sklicevalni avtomatizem pogosto ostaja le še prazna forma, zlorabljen »strateški ritual« (TUCHMAN 1978), ki je »pretveza, pod katero poročevalci objavljajo marsikaj, ne da bi se pri tem sklicevali na kogarkoli, niti na neuraden, a verodostojen vir informacij, ki želi ostati neimenovan« (LABAN in POLER KOVAČIČ 2007: 79). Zato nas bo, zavedajoč se omejitev, ki jih takemu raziskovanju postavlja v korpusu dostopno sobesedilo konkordančnega jedra, zanimalo tudi, na katere vrste virov⁴ se novinarji sklicujejo z rabo ne-povednika oziroma s podvojeno rabo morfemskega in besednega sklicevanja glede na nezanesljivost.

Novinarjevo zaznamovanje informacij, na katere se sklicuje, kot nezanesljivih, pa je zanimivo tudi zato, ker novinar prek njega v besedilo vnaša subjektivnost – se distancira od posredovanih informacij ali celo eksplicitno izraža nestrinjanje z njimi.

⁴ Tu imamo v mislih ločitev na uradne in neuradne vire ter vire, ki jih iz fraz, kot so *govori se; sliši se; po neuradnih podatkih* ... ni mogoče identificirati, oziroma primere, ko novinar kljub rabi avtomatizma, ki je po svoji funkciji sklicevalni in torej poleg sebe zahteva vir, na katerega referira, tega sploh ne navaja.

Pri raziskavi, ki zahteva interdisciplinarno pojasnjevanje jezikoslovnih ugotovitev v okviru diskurzivne vloge novinarstva v sodobni družbi, je korpusni pristop seveda lahko le izhodišče, uporabna raziskovalna metoda (MCENERY in WILSON 1996: 2). Ker tovrstna raziskava zahteva precej ročnega pregledovanja zadetkov in njihove interpretacije glede na sobesedilne okoliščine, so prednosti uporabe korpusa v tem primeru bolj ali manj omejene na možnost hitrega in natančno definirane iskanja po drugače neobvladljivi količini realnega gradiva. Ključno pa je, da korpus kot reprezentativen vzorec jezika, ki omogoča statistično obdelavo, v primerjavi z naključno zbranim vzorcem ponuja bistveno jasnejšo predstavo o dejanski pogostnosti in s tem temeljnosti/obrobnosti raziskovanega pojava v jeziku (GORJANC 2005: 7). Vzorec zadetkov, ki ga zmore raziskovalec ročno pregledati in interpretirati glede na sobesedilo, je seveda premajhen za kakršnekoli posplošitve, poleg tega pa so tudi interpretacije sporočanje vloge ne-povednika nujno do določene mere subjektivne, še posebej ker, kot opozarja KOROŠEC (1998: 203), med posameznimi vzroki rabe »ni zmeraj in tudi ni nujno nakazana razlika«.

V Gigafidi, ki je »nadgradnja referenčnega korpusa slovenskega jezika FIDA-PLUS«, po taksonomiji prenosnika za raziskavo izbrani podkorpus dnevnikov časopisnih besedil predstavlja več kot polovico vsega gradiva v korpusu (<http://demo.giga-fida.net/Support/About>). Poleg tega pa glavnino korpusa tvorijo besedila, objavljena po letu 1998, torej skoraj dvajset let po Koroščevih prvih raziskavah ne-povednika in v času, ko so se z demokratizacijo in tržno usmeritvijo povezane spremembe v slovenskem novinarstvu že dodobra izoblikovale in izrazile.

2 Opredelitve zveze *naj bi + del. na -l*: jezikoslovni, priročniški in lektorski pogled

Specifična vloga členkovne zveze *naj bi* z deležnikom na -l v poročevalskem jeziku v slovenskem jezikoslovju dolgo ni bila opisana. Ko je oblika vzbudila zanimanje, so prvi poskusi razlage izhajali iz dotedanjih opisov rabe členka/veznika *naj* in pogojnika v jezikovnih priročnikih. Zaradi neupoštevanja posebnosti poročevalskega jezika in slovnične oblike *naj bi + deležnik na -l* kot celote so bili povezani predvsem s kritiko in prizadevanjem za odpravo oziroma korekcijo njene rabe.

Tako je J. MESSNER, v prispevku z naslovom *Zajedalec 'naj'* (1979/80) obliko, pri kateri je bil, kot kaže že naslov prispevka, pozoren predvsem na členek *naj*,⁵ obsodil kot germanizem, nastal pod vplivom nemškega *sollen*, ki da je za slovenščino nefunkcionalen, ker *naj bi* slovenski *naj* v nasprotju z nemškim *sollen* lahko izražal samo dopustnost in velelnost (želelnost), ne pa tudi »potencialnega (možnostnega) pomena«. Tega *naj bi* bilo po Messnerjevem mnenju v slovenščini mogoče izraziti le besedno z »baje, menda, verjetno, po vsej podobi, očitno ipd.« (MESSNER, 1979/80: 216). V odgovor na MESSNERJEV, prispevek je J. GRADIŠNIK (1981/82) možnost rabe členka *naj*

⁵ Sam besedo *naj* sicer označuje kot veznik, za ponazoritev njene pravilne rabe pa izbere dva primera, od katerih Slovenski pravopis (1962) eno rabo besednovrstno definira kot veznik (Naj si še tako prizadeva, nikoli ne bo nič dosegel.), v drugem primeru (... vsi naj si v roke sežejo) pa besednovrstnega podatka ni.

za izražanje domneve utemeljeval z zgledi iz SSKJ,⁶ kjer »stavki z naj [...] ustrezno rabijo za izražanje reči, o katerih ne vemo zanesljivo, ali so resnične, ali o katerih domnevamo, da so takšne« (1981/82: 24). V nasprotju z Messnerjem je slovnično obliko *naj bi + del. -l* opazoval kot celoto in jo oblikoslovno interpretiral kot zvezo členka *naj* s pogojnikom. Ravno iz te interpretacije izhaja njegova kritika novinarske rabe. Ker izražanje domneve omejuje zgolj na členek *naj*, ostali del zveze pa slovnično interpretira kot pogojnik, ugotavlja, da bi morali novinarji, kadar s to obliko izražajo domnevo o preteklih dogodkih, uporabiti pretekli pogojnik. Ne torej *Brežnjev naj bi ponovil [...]*, temveč *Brežnjev naj bi bil ponovil svoj nekdanji predlog*.

Ključen korak k celovitejšemu slovničnemu in pragmatičnemu opisu zveze v poročevalskem jeziku so KOROŠČEVE (1982, 1982/83, 1998, 2004) ugotovitve. Interpretira jo kot hibrid, s katerim se izraža gotovostna določitev povedi. Oblika torej kljub členku *naj* ni velelnik in kljub zvezi členka *bi* in deležnika na *-l* ni pogojnik. KOROŠEC (1998: 39) jo naklonsko označi kot ne-povednik, saj je njena ključna funkcija izraziti propozicijo (ki bi, izražena v povednem naklonu, imela status dejstva) kot domnevo. Kot hibrid je oblika v nasprotju s pogojnikom neobčutljiva za lego v stavku, pa tudi časovnosti in dobnosti ne izraža, »ampak prejema določilo o času iz sobesedila in sporočanjških okoliščin« (KOROŠEC 1998: 39, 204). S temi ugotovitvami je zavrnjena GRADIŠNIKOVA (1981/82) zahteva po uporabi preteklega pogojnika za izražanje domnev v preteklosti, saj pogojnik – kategorija, ki izraža časovnost in ima v pretekliku pomen dejanja, ki se ne more več uresničiti – ne more opravljati vloge, ki jo z zgolj pragmatičnim nanašanjem na preteklost ima ne-povednik (KOROŠEC 1998: 38–39, 2004: 23). Kljub tem pojasnilom je GRADIŠNIKOVA (1981/82) intervencija očitno imela določen vpliv, saj se zveza členka *naj* s preteklim pogojnikom za izražanje sklicevalnosti glede na nezanesljivost še pojavlja. Po bralski izkušnji in prek seminarskega dela s študenti ugotovljeno predvsem v dnevniku Večer.

Pa ne le »popravljen« raba zveze v preteklem pogojniku, zmedo v novinarski rabi ne-povednika povzročajo tudi priročniki (že navedeni Sršenov 1992/1998) ter jo v sodobnosti prek internih lektorskih navodil (npr. *Delo* 2009⁷) razširjajo v dnevnike in povzročajo omahovanje v rabi, odstranjevanje in nadomeščanje.

3 Relativizacija resničnosti informacij v novinarskem diskurzu in sklicevalnost glede na nezanesljivost

»Javnost je po konvenciji vajena, da v obliki novinarskega diskurza sprejema resničnostna oziroma 'objektivna' besedila« (POLER KOVAČIČ 2005: 169). Resničnost

⁶ Taka izjava naj bi bila dana na nekem sestanku, ta proces naj bi povzročale neke glivice (GRADIŠNIK 1981/82: 24).

⁷ Septembra 2009 eden od urednikov pri Delu svojim novinarkam in novinarjem razpošlje lektorsko okrožnico vodje lektorice (MILOŠ 2009) z zadevo Nič več najbijecev. Navodilo za rabo *naj bi* navaja lektoričino utemeljitev, da se *naj bi + del. -l* pravilno uporablja: »V odvisnih stavkih kot pogojnik, ki izraža umišljena zaželena in potrebna dejanja ali omiljeno zahtevo (*naj* je veznik ob pogojniku)«. Medtem ko so »primeri napačne rabe« *naj bi + del. -l*: »V nepotrjenih, neuradnih ali domnevnih trditvah. Tu je treba zvezo naj bi nadomestiti z: domnevno; baje; menda; verjetno; trdijo, da je; kot je zapisano v poročilu, je; po neuradnih podatkih je; pravijo, da je ... (in ne slišati je, da naj bi).«

in objektivnost sta zato jedrni prvini novinarske ideologije. V praksi nikoli povsem dosegljiva ideala, h katerima pa si novinarji skladno s svojo odgovornostjo javnosti prizadevajo s strategijami in formalnimi konvencijami (DEUZE 2005: 445, VOBIČ 2008: 119), kot so ločevanje dejstev od mnenj, potrjevanje posredovanih informacij s sklicevanjem na verodostojne vire, uravnoteženo predstavljanje družbene stvarnosti in zagotavljanje enakih sporočanjejskih možnosti vsem družbenim skupinam (MCNARIR 1998: 68, VOBIČ 2008: 119).

Na prvi pogled v novinarstvu sploh ni prostora za nezanesljive in nepreverjene informacije, a novinarski diskurz svoj status resničnosti vendarle potrjuje precej drugače kot na primer znanstveni. Največkrat sporoča o dogodkih in stanjih, do katerih javnost nima neposrednega dostopa in jih večinoma tudi ne more eksperimentalno preveriti, zato jim lahko le zaupa (SPLIČHAL 1997: 337). Poleg tega pa ima poleg informativne tudi interpretativno vlogo (KOŠIR, 1988), v njem so torej posredovana tudi mnenja, ki se od dejstev ločijo prav po svoji subjektivnosti in nepreverljivosti (VAN DIJK 1996). Zaupanje v novinarske informacije je tako nerazdružljivo povezano z zaupanjem v točnost, natančnost, nepristranskost, dobro obveščenost in interpretativno sposobnost novinarjev kot zbiralcev, odbiralcev in posrednikov informacij. Najvišje zaupanje novinar doseže, če je sam prisostvoval dogodku (NYLUND 2003: 846) ali je »sam, z raziskovalnim delom in razumevanjem širšega družbenega konteksta seznanjen z dogajanjem«. Novinarji pogosto poročajo tudi o dogodkih, pri katerih sami niso bili udeleženi, oziroma stanjih, za katere sami niso strokovnjaki. V takih primerih je za doseganje naslovnikovega zaupanja, da se na sporočeno lahko zanese, potrebna informacija o tem, kako je novinar informacijo dobil (KOROŠEC 1998: 196). Prav iz te okoliščine, ki je kodificirana tudi v temeljnih dokumentih novinarske profesionalne identitete, izvira potreba po sklicevalnih avtomatizmih: sporočanjejskih sredstvih, ki delujejo kot jezikovna manifestacija novinarjevega stika z virom informacije (RUPAR 2006: 130). Ker je zaupanje naslovnikov v teh primerih povezano z njihovo oceno verodostojnosti in kompetentnosti vira, se novinarji navadno sklicujejo na uradne vire, ki jih javnost pozna in ceni kot verodostojne in kompetentne (LABAN 2004: 209, DRAME 1994: 306). Novinarjeva dolžnost sklicevanja na vir je lahko izjemoma kršena zaradi dolžnosti do spoštovanja zaupnosti vira informacij (POLER 1997: 123, 165), toda tudi v teh primerih mora novinar informacijo preveriti pri več virih in po možnosti pridobiti takega, ki pristane na identifikacijo (POLER 1997: 124–130). Potemtakem bi moral biti odstotek sklicevalnosti glede na nezanesljivost, ki izhaja novinarjevega dvoma o verodostojnosti in kompetentnosti vira ter posledično zanesljivosti posredovane informacije, zelo nizek, saj je novinar dolžan pridobiti kredibilne vire in zanesljivost informacij nujno preveriti pri več virih. Možnost tovrstnega sklicevanja pa kljub vsemu mora obstajati, saj se, na videz paradoksalno, prav tako utemeljuje v novinarjevi odgovornosti do naslovnikov: če se novinar kljub vsemu odloči objaviti informacijo, ki jo oceni kot ne povsem zanesljivo, mora namreč na to posebej opozoriti. Gre za primere, ko novinar presodi, da bi zamolčanje še ne povsem preverjenih informacij, če bi se naknadno izkazale za resnične, bilo za javno dobro škodljivejše kot objava morebitnih neresničnih informacij. Nasprotje tega je javni interes, na katerega se sklicuje predvsem, a ne zgolj, tabloidni tisk, ko v prvi vrsti uresničuje svoje ekonomske interese, tu javni interes ni izenačen s tem, kar javnost

mora vedeti, ampak s tistim, kar javnost *hoče* vedeti (POLER KOVAČIČ 2005: 111, 183). Avtomatizem, ki je utemeljen na etični potrebi obvestiti javnost o nezanesljivosti poročanega, je v tem kontekstu tako pogosto zlorabljen za objavlanje senzacionalističnih, nepreverjenih in ne nujno resničnih informacij. Vrste take rabe bodo podrobneje analizirane in komentirane v podglavju o ugotovitvah raziskave.

KOROŠEC (1998: 203) v svojem modelu za primere, ko poročano kot nezanesljivo oceni novinar, ugotavlja, da »okoliščine izključujejo poročevalčev dvom o tem, da je dogodek/stanje sploh bil/o, vključujejo pa dvom o tem, kar je bilo o njem sporočeno«. Vendarle novinarji poročajo tudi o mnenjih in namerah svojih virov, v teh primerih sporočene informacije zaradi svoje subjektivnosti ali ker gre za dogodke in stanja, ki so napovedani za prihodnost in se še niso uresničili, ne morejo biti preverjene. Za natančnejše razumevanje novinarske sklicevalnosti glede na nezanesljivost, se zato zdi Koroščev model smiselno razširiti z ugotovitvami E. TAIEBA (2007), ki se sicer ukvarja z vprašanjem, kaj je v novinarskem diskurzu označeno kot govorica, in ugotavlja, da novinarji posredovane informacije zaznamujejo kot govorice, torej kot nezanesljive v naslednjih primerih:

- Ko sami niso pristojni za ocenjevanje resničnosti informacije, ker to lahko stori le druge družbene institucije. Ta raba sovpada s Koroščevim sklicevanjem glede na nedokazanost, ko novinar s sklicevalnim avtomatizmom upošteva domnevo nedolžnosti, saj se o resničnosti podatkov v obtožnici lahko izreka le sodišče, in s sklicevanjem na neuradnost napovedanih diplomatskih dogodkov, ki pa jih novinar kot zanesljive ne more upovediti, dokler niso tudi uradno potrjeni (TAIEB 2007: 110).

- Ko v družbi obstaja več različnih, pogosto nasprotujočih si informacij o dogodku/stanju (TAIEB 2007: 111). V tem primeru bi se novinar sklicevanju glede na nezanesljivost načeloma lahko izognil, saj že samo sklicevanje na vir deluje kot prenos odgovornosti za resničnost povedanega z novinarja na vir (PETERSON 2001: 209). Drugače pa je, ko gre za interpretacije dogodka/stanja oziroma mnenja o njem. Sklicevanje najverjetneje izvira iz potrebe po nakazovanju novinarjeve objektivnosti in nepristranskosti. Ko novinar upovedeno zaznamuje kot nezanesljivo, ne nujno resnično, se namreč distancira od poročanega in nakaže, da različne interpretacije zgolj posreduje, nobene od njih pa ne zagovarja.

- Tretja vloga zaznamovanja posredovane informacije kot nezanesljive pa je bolj ali manj izrecno izražanje novinarjevega nestrinjanja z mnenjem vira ali skepse do njegovih napovedi. Sklicevanje deluje kot »retorični poziv naslovníkom k skepsi do upovedenega [...] informacija je sicer posredovana, vendar je takoj potisnjena v območje krhke in dvomljive resničnosti, s čimer je obenem že tudi podvržena problematizaciji« (TAIEB 2007: 111).

Da sklicevanje, kadar informacije kot nezanesljive opredeljuje šele novinar, deluje kot (implicitni) komentar, potrjujejo tudi jezikoslovci, ki proučujejo pragmatično vlogo modalnosti ter slabitve in krepitve gotovostne naklonskosti, ti ugotavljajo, da je »modalnost jezikovni mehanizem, ki eksplicitno prispeva k vnašanju subjektivnosti v medijska besedila« (HSIEH 2008: 212) oziroma da se novinarjevo zaupanje v vir in odnos do njega kaže prek izbranih sklicevalnih avtomatizmov in gotovostne naklonskosti, v kateri so informacije, ki jih je posredoval vir, upovedene (BEDNAREK 2006:

52). Podobno SMOLEJ (2001: 79) ugotavlja za modalne členke, ki slabijo gotovostno naklonskost – in jih je s stališča poročevalske sklicevalnosti mogoče interpretirati kot besedno sklicevanje na nezanesljivost – tvorec se z njihovo rabo »oddalji od prepričanosti o resničnosti dejanskega stanja«, obenem pa »razkrije subjektivno stališče«. S stališča upoštevanja ločevalne norme, se zato postavlja vprašanje, ali je raba sklicevanja glede na nezanesljivost, ko to signalizira novinarjevo nestrinjanje z mnenjem vira, v informativnih žanrih sploh dopustna.

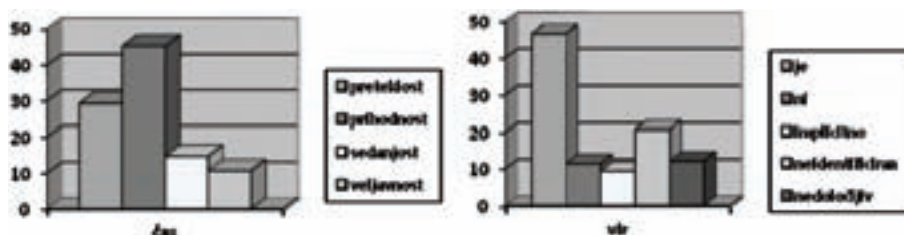
4 Novinarska raba *naj bi* + *del. na -l* v sodobnem časniškem poročevalstvu in ugotovitve analize

Prvi korak k pregledu stanja za poročevalsko rabo zveze je bil pregled korpusa, v katerem sva odbrali njeno časopisno rabo. Iskanja po zvezi *naj bi* so dala več kot milijon zadetkov, za ročno pregledovanje sva s korpusnim orodjem izbrali vzorec 300-tih.

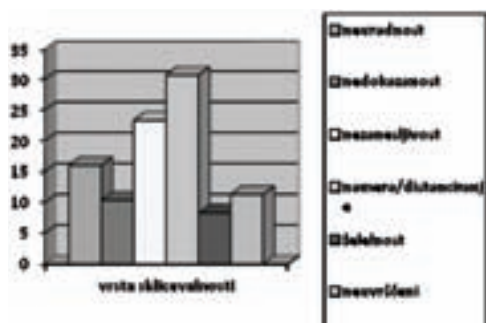
Zanimalo naju je, ali je iz sobesedila mogoče razbrati vir, na katerega se novinar sklicuje, in če, ali gre za identificiran/neidentificiran vir, na kateri čas se sklicevanje pragmatično nanaša in ali je primer rabe mogoče neproblematično uvrstiti v katero od Koroščevih kategorij sklicevanja glede na nezanesljivost, neuradnost in nedokazanost. Gre torej za informacije, ki jih iz korpusa ni mogoče pridobiti drugače kot z ročnim pregledom gradiva. V opazovanem vzorcu je bila slovnična oblika v 88 primerih (29,3 %) rabljena za sklicevanje na pretekle dogodke, 136 (45,3 %) primerov rabe se je nanašalo na prihodnost, v 44 primerih (14,7 %) se je raba nanašala na sedanost, 25 primerov (8,3 %) rabe bi še najnataneje definirali kot želelnost ali omiljeno velebnost, ki pragmatično ne referira na noben čas, ampak izraža željo, omiljen ukaz glede stanja, ki je v dejanskosti drugačno od zelenega (Pravilo *naj bi* bilo, da uradni organi, ki imajo informacije, zanimive za javnost, sami obveščajo javnost, tako da se novinarjem ni treba ukvarjati s 'posebnimi metodami in sredstvi' [...] (*Dnevnik*, 15. 7. 2000)). V 7 primerih (2,3 %) pa je bilo sobesedilo, dostopno v korpusu, premajhno, da bi bilo iz njega mogoče z gotovostjo razbrati referenco na čas.

Vir, na katerega se novinarji sklicujejo, je bil v pregledanem vzorcu identificiran v 140 primerih (46,6 %), v 28 primerih (9,3 %) je bilo nanj mogoče sklepati, od tega štirikrat zaradi navedbe tiskovne agencije na koncu besedila. V 36 primerih (12 %) iz sobesedila, dostopnega v korpusu, vira ni bilo mogoče razbrati, mogoče pa je, da je bil identificiran v širšem sobesedilu, v 34 primerih (11,3 %) pa je bilo iz sobesedila razvidno, da novinar kljub rabi sklicevalnega avtomatizma vira ne navaja. V 62 primerih (20,7 %) se je novinar s sklicevalnim avtomatizmom skliceval na vire, ki niso bili identificirani tako, da bi naslovniku lahko pomagali pri presojanju o verodostojnosti in relevantnosti informacij.⁸

⁸ Za ponazoritev naštevamo samo tista sklicevanja iz te kategorije, ki so se v pregledanem vzorcu v isti obliki pojavila več kot petkrat: kot je znano; po naših podatkih; po neuradnih podatkih/neuradno se ve, po nekaterih napovedih/predvidevanjih/informacijah/trditvah; opozarjajo naši viri; slišati je bilo mogoče.

Pri poskusu klasifikacije opazovanih rab iz vzorca v eno izmed Koroščevih kategorij, se je izkazalo, da je povsem brez pomislekov v kategorijo neuradnosti mogoče uvrstiti 48 primerov (16 %), v kategorijo nedokazanosti pa 31 primerov (10,4 %). 70 (23 %) primerov bi lahko splošno označili kot izražanje nezanesljivosti, pri čemer vir ni bil razviden ali ni bil polno identificiran – gre torej za primere, ki smo jih glede na vir razporedili v kategorijo nedoločljivosti ali neidentificiranosti. V 25 (8,3 %) primerih sta bili z rabo zveze izraženi želelnost oziroma omiljena velebnost, to so primeri, ki so bili označeni kot izražanje želelnosti oziroma omiljene velebnosti. Največ primerov, kar 92 (30,7 %), je bilo takih, kjer se je novinar skliceval bodisi na izjavo, ki jo je vir izrazil kot željo ali namero, bodisi na izjavo, ki jo je vir nedvomno podal v trdilnem naklonu. Ker v primerih sklicevanja na namero, kot bo pokazano, ni mogoče z gotovostjo trditi, ali novinar ne-povednik uporablja zato, ker o zanesljivosti izjave vira dvomi oziroma se od nje distancira, ali pa raba ne-povednika ne izraža novinarjevega dvoma, ampak je le posebna oblika sklicevalnosti, smo te primere združili v enotno kategorijo. 34 primerov (11,3 %) nismo uvrstili v nobeno kategorijo, ker je šlo za rabo, ki jo je s stališča novinarske sklicevalnosti nejasna oziroma napačna. To so predvsem primeri kombiniranja rabe ne-povednika in povednega naklona pri sklicevanju na isti vir, ki ga iz sobesedila ni mogoče osmisлити, sklicevanje na obtožnice v ne-povedniku in raba ne-povednika pri poročanju s sodnih obravnav, ko ta nima vloge zagotavljanja domneve nedolžnosti.

Ker so nas v raziskavi zanimala predvsem tiste rabe zveze, ki jih stilistika poročevalstva podrobneje ne opisuje, se je med navedenimi podatki zdela zanimiva predvsem ugotovitev, da je najvišji odstotek za pragmatično referiranje na prihodnost mogoče pojasniti s sporočanjno vlogo, ki jo ta oblika dobi pri sklicevanju na izjave, ki jih je vir izrekel kot namere ali predvidevanja za prihodnost, zanimiva pa je predvsem zato, ker za ta pragmatični namen zveza pogosto nastopa v odvisnih stavkih in

vzpostavlja povezavo s sklicevalnim glagolom v glavnem stavku. V večini primerov gre za strukture, kjer je v glavnem stavku sklicevalni glagol, v odvisniku pa so z vezo *naj bi* upovedene namere vira, njegovi predlogi, pričakovanja, predvidevanja, torej dogodki in stanja, ki se bodo (ali ne) uresničili šele v prihodnosti.⁹

Mehanika je po Perdihovih besedah leto 2000 končala bolj uspešno kot leto prej, ko je imela 212 milijonov tolarjev izgube. [...] /S/edanja gibanja pa naj bi nakazovala, **da naj bi** Mehanika po letu 2003 v skladu s sanacijskim programom začela poslovati pozitivno. (*Delo*, 2001)

BLAŽ PRISLAN je v pretekli šolski sezoni zaključil sedmi razred, danes že sodi v osmega, in sicer v OŠ Mozirje. Smer nadaljevanja šolanja mu je že nekako blizu, pravi **da naj bi** bila tehniška, na katero šolo bo šel, pa še ne ve. (*Savinjske novice*, 1999)

Podatki EUROSTAT namreč kažejo, da je pri nas davčna obremenitev dela trenutno 39,8-odstotna, v EU pa je povprečno 37,8-odstotna. Mramor pravi, **da naj bi** se po uvedbi novega zakona o dohodnini temu povprečju močno približali. (*Dnevnik*, 2003)

Iz Symanteca so že potrdili, **da naj bi** podporo za ta program vdělali najkasneje v naslednjo različico ali pa jo dodali v katerega izmed mnogih popravkov, ki si jih lahko samodejno prenašate z sistemom LiveUpdate. (*Delo Revije*, 2003)

Na prvi pogled se zdi, da novinar nima razloga, da bi slabil gotovostno naklonskost izjav, na katere se sklicuje, saj jih povsod korektno pripisuje viru, ki tako prevzema odgovornost za njihovo resničnost. Za tovrstno rabo sta torej možni dve razlagi; če izhajamo iz predpostavke, da je primere mogoče preubesediti v prvo stopnjo poročevalske sklicevalnosti »P poroča, da p« (KOROŠEC 1998: 206) v povednem ali želelnem naklonu, ne da bi se njihov pomen zato spremenil, imamo opravka s sklicevalnim avtomatizmom, ki je oblikovno enak tistemu za izražanje nezanesljivosti, vendar te funkcije ne opravlja, temveč samo dopolnjuje sklicevalnost, ki jo je vzpostavil že glagol v glavnem stavku. Iz navedenega je mogoče sklepati, da je zveza *naj bi + del. -l* v poročevalstvu ob izražanju sklicevanja glede na negotovost zelo pogosta oblika za izražanje namere. Njena sklicevalnost je v tej funkciji implicitna in izhaja iz dejstva, da je namera vedno namera tistega, o komer se poroča, in ne novinarja. Ker sta njena sklicevalnost in vloga slabljenja gotovostne naklonskosti manj izrecni, jo novinarji dopolnjujejo z drugimi sklicevalnimi avtomatizmi – na primer s sklicevalnimi glagoli v glavnem stavku. Če za izražanje namere že vir uporabi zvezo *naj bi + del. -l*, bi bilo mogoče to interpretirati tudi kot zlitje prve stopnje poročevalske sklicevalnosti »P poroča, da p« s citatnim sklicevanjem »P poroča: 'Naj bi + del -l'« v novo sklicevalno obliko »P poroča, da naj bi + del. -l«.

Ne glede na to, katera od dveh razlag je bližja dejanskemu vzroku za sklicevanje glede na namero vira, je ključna ugotovitev, da bi bilo za celosten opis rabe členkovne zveze *naj bi z deležnikom na -l* Korošček model smiselno preoblikovati. V kategorijo sklicevanje glede na neuradnost bi tako dodali navedene primere sklicevanja

⁹ Tudi SSKJ navaja ob pomenu »a) (želja, omiljeni ukaz)« še rabo člena *naj* za izražanje »b) name-
na, namere: ustanovili so zvezo, ki naj bi dušila revolucionarna gibanja; ta šola naj bi vzgajala gradbene
strokovnjake c) domneve: taka izjava naj bi bila dana na nekem sestanku«. Enake pomene kaže že gradivo
prvih dnevnikov (KALIN GOLOB 2003: 121, 122).

glede na namero, saj gre za pragmatično sorodno okoliščino – diplomatski dogodek, ki se še ni zgodil in za katerega še ni uradnega zagotovila, da se bo.

V pregledanem vzorcu so bili pogosti tudi primeri, ko poved s sklicevalnim glagolom v glavnem stavku in zvezo *naj bi + del. -l* v predmetnem odvisniku pragmatično referira na preteklost ali sedanost. Ker v teh primerih ne gre za izražanje namere, je njihovo sporočanje vlogo treba premisliti neodvisno od prejšnjih ugotovitev. Posebej zanimivi pa so zato, ker KOROŠEC (1998: 36–37) ugotavlja, da jih v poročevalstvu ni, ker bi njihov glavni stavek izražal isto kot odvisni, šlo bi torej za podvajanje sklicevanja. Primeri takega sklicevanja pa se v dejanski rabi pojavljajo in zanima nas predvsem, ali gre za dvojno sklicevanje in kako pojasniti potrebo po njem. S stališča hipoteze, da obravnavana zveza ni nujno povezana s slabitvijo gotovostne naklonskosti, ampak lahko deluje zgolj kot nadaljevanje sklicevalnega avtomatizma, so zanimivi primeri, pri katerih je iz sobesedila mogoče sklepati, da jih ni smiselno interpretirati kot izražanje virovega ali novinarjevega dvoma:

Ko so se ponovno sestali, je včerajšnja predsedujoča Irma Pavlinič-Krebs (LDS) zatrdila, **da naj bi** nesklepčnost povzročil nov način glasovanja in ugotavljanja navzočnosti, ne pa namerno zaviranje. (*Večer*, 2001)

Zaradi precej zvišanega utripa in silne utrujenosti so ga z ledenika nad Hintertuxom v Avstriji s posebnim letalom prepeljali v bolnišnico v Zagreb. Tam so ugotovili, da **naj ne bi** šlo za hujšo okvaro srca, ampak le za posledice ne povsem pozdravljenega prehlada in poškodbe reber. (*Dnevnik*, 2004)

Tako je povedala, da **naj bi šlo** za neko ovadbo, ki jo je imela v delu in da je potem, ko je hotela spis poslati sodišču, generalna državna tožilka zahtevala, da o njej razpravljajo na kolegiju, ter da je bila s tem ogrožena njena neodvisnost. Za katero ovadbo gre, je dodala, ne sme povedati. (*Dnevnik*, 1999)

Zadnji primer je sploh zanimiv, saj se novinar na izjave istega vira brez očitnih razlogov za to enkrat sklicuje v ne-povedniku, drugič pa v povedniku. Kljub občutku, da je primerov, kjer zveza, tudi kadar ne gre za sklicevanje glede na namero vira, nima vloge slabitve gotovostne naklonskosti, v slovenskem poročevalstvu in v korpusu precej, te ugotovitve ni mogoče podpreti tudi z opazovanjem rabe te zveze v kombinaciji z modalnimi členki za slabitev oziroma krepitev gotovostne naklonskosti. Najpogostejša je kombinacija s členkom *menda*, kar potrjuje tudi statistika najpogostejših členkovnih sopojavnic *naj bi* eno mesto pred ali za jedrom.

Kombinacije s členki *baje*, *morda*, *bojda*, *nedvomno*, *vsekakor*, *gotovo in zagotovo* se sicer pojavljajo, vendar v poročevalskem podkorpusu nobena ne preseže 100 zadetkov. Členki za krepitev gotovostne naklonskosti so največkrat rabljeni pri sklicevanju glede na namero vira in tako pravzaprav potrjujejo hipotezo, da zveza v tej vlogi ne slabi gotovostne naklonskosti. Nekateri primeri pa kažejo na paradoksalen položaj, v katerem se novinar znajde, ko se sklicuje na nezanesljive vire, obenem pa želi svoje poročanje napraviti kredibilnejše.

Čeprav interna preiskava po naših informacijah ni nesporno ugotovila, kdo iz NLB je podatke posredoval v javnost, **naj bi nedvomno pokazala**, da je podatke o poslovnem odnosu z zagorsko Ultro v zadnjem času naročil prav Draško Veselinovič. (*Dnevnik*, 2009)

Pri povezovanju *naj bi + del. na -l* z modalnimi členki za slabitev gotovostne naklonskosti je iz sobesedila razvidno, da gre največkrat za podvajanje morfološke sklicevalnosti glede na negotovost z njenim besednim izražanjem. Taka raba je namreč najpogostejša, ko se novinarji sklicujejo na neuradne in nepopolno identificirane vire ali preprosto na govornice, kar se ujema tudi z začetno ugotovitvijo, da v pregledanem vzorcu v več kot 30 % primerov zveza ni bila povezana z zadostno identificiranim virom.

Neuradno smo izvedeli, da naj bi bili med interesenti tudi ljubljanski Mercator, dva diagnostična medicinska centra z Bleda in iz Ljubljane ter zasebno podjetje, ki posluje z nemško verigo zdravilišč. (*Delo*, 2001)

Dodatno izražanje nezanesljivosti v takih primerih teoretično ni potrebno, saj naslovniki iz besedne zveze *po neuradnih informacijah/neuradno smo izvedeli* dobijo informacijo o viru in njegovi (ne)zanesljivosti. Kljub temu se zdi hipoteza za tovrstno rabo kredibilnejša od interpretacije, da *naj bi + del. -l* izgublja vlogo slabitve gotovostne naklonskosti in deluje zgolj sklicevalno, da je povezava med izražanjem neuradnosti in rabo morfološkega sklicevanja pri novinarjih tako avtomatizirana, da jo zapišejo tudi, ko so neuradnost izrazili že besedno. Iz korpusnih podatkov lahko torej sklepamo, da v približno 30 odstotkih sklicevanja na neuradne vire novinarji besedno sklicevalnost podvajajo še z morfološko. Poleg razlage, da se pri pisanju o neuradnih informacijah novinarjem avtomatično zapiše zveza *naj bi + del -l*, pa je, predvsem kadar gre za sklicevanje na vire, ki so še manj zanesljivi od neuradnih, zelo verjetna tudi razlaga, da jo novinarji uporabljajo kot sredstvo, s katerim se poskušajo zaščititi pred obtožbami o neresničnem poročanju.

Ali bo Pogorevcu uspelo to, kar mu je v policijski akademiji, ne vemo, v vsakem primeru pa bo moral ugrizniti v precej kislo jabolko, imenovano kriminalistična policija. **Če gre verjeti namigom, naj bi** prav tam **bilo** jedro vseh sporov. Upajmo pa, da bo nova ekipa končno le dala prednost stroki in državljskim pravicam. (*Delo*, 2000).

Po nekaterih tihih namigih skupni tabor ni mogoč, ker si »v SKD tabor predstavljajo kot druženje, v SLS pa kot predstavo«. Razlika med druženjem in predstavo pa je več kot očitna – tudi po višini računa. In tako **naj bi se menda** v SKD skupnemu taboru **odrekli**, saj nimajo denarja, ki bi ga lahko razsipavali (*Dnevnik*, 1999).

Tako sklicevanje postane s stališča novinarske kakovosti problematično, ko ga novinar uporablja za poročanje o dogodkih/stanjih, katerih resničnost ali neresničnost bi lahko preveril, je pravzaprav znak, da novinar v prvih dveh fazah (pri zbiranju in izbiranju informacij) ni opravil svojega dela, kar skuša v fazi upovedovanja prispevka popraviti z jezikovnim sredstvom, ki omogoča relativiziranje resničnosti. Še problematičnejše pa je, ko se novinarji s tem avtomatizmom ščitijo pri razširjanju senzacionalističnih novic in poseganju v zasebnost.

Miro Kos, prejšnji Arharjev namestnik, ki je zaradi obtožb iz anonimnega pisma ter nezaupanja in distance s strani guvernerja Arharja 1995. leta, torej v letu volitev guvernerja, prostovoljno zapustil to institucijo. Včasih se je namigovalo, da je anonimna pisarja guvernerju prišla kar prav. Namestnik **naj bi bil menda** tedaj njegov možni naslednik. **Za to seveda ni prav nobenih dokazov.** (*Delo*, 2001)

Trudijo se, da bi se obdržali kot formacija in o svojih nasprotnikih, predvsem pa o krajinski rdeči vrhuški vedo povedati vse najslabše. Milan Babić **naj bi menda preprodajal** puške, ki mu jih je zastoj pošiljala oblast iz Srbije. Z denarjem so si nato kupovali stanovanja v Beogradu. Babić **naj bi menda dobil** tudi mercedes, ki ga sedaj ne more spraviti v Krajino. Ostali funkcionarji Krajine **naj bi se obogatili** z rekviriranjem. (*Dnevnik*, 2002)

Še očitneje se dva pola rabe sklicevalnosti glede na nezanesljivost – po eni strani vsesplošna nereflektirana raba tudi tam, kjer tak avtomatizem ni potreben ali je celo nesmiseln, in po drugi strani zloraba avtomatizma – kažeta pri poročanju o sodnih postopkih, kaznivih dejanjih in nesrečah. Zavest o nujnosti spoštovanja domneve nedolžnosti in skrb, da ne bi razsojali o tem, za kar je pristojno sodišče, se mnogokrat odraža v primerih, ki so nesmiselni:

Na novogoriški operativno-komunikacijski center je v petek nekaj čez osem zvečer poklical 25-letni N. D. iz Kanala in povedal, **da naj bi** na parkirišču pri gradu Kromberk pri Novi Gorici nanj nekdo streljal s pištolo. Policisti, ki so nemudoma odšli tja, so v avtomobilu na parkirišču opazili domačina, njihova stara znanca. Eden od njiju je potem policistom izročil pištolo kalibra 9 milimetrov, v kateri je bil en naboj že v cevi, še trije pa v nabojniku. (*Delo*, 2002)

25-letnik namreč gotovo ni telefoniral policiji, da bi ji sporočil, da je nanj morda nekdo streljal. Podobnim primerom se posebej posveča KOROŠEC (2004: 21) in ugotavlja: »vemo [...], da je obtožnica uradni pravni dokument, ki potem, ko je bila opravljena preiskava, o obtožencu/-ih nekaj trdi. Iz tega vemo tudi, da bi padla vsaka obtožnica, ki bi o storilcu kaznivega dejanja rekla, da je dejanje *menda, baje, domnevno* izvršil«.

Po drugi strani pa sta morfemsko in besedno sklicevanje glede na nezanesljivost pogosto uporabljena za senzacionalistično rekonstrukcijo poteka kaznivega dejanja, kjer novinar iz tržnih vzgibov podrobno, skoraj kot očividec opisuje potek nesreče ali kaznivega dejanja, kljub temu da s tem mnogokrat grobo krši pravico vpletenih do zasebnosti. Ob tem pa je pri takem pisanju, ker policija in novinarji rekonstruirajo dogodke, katerih potek je dejansko znan le vpletenim, meja med dejstvenim in umišljenim diskurzom lahko zelo zabrisana (BERRINGTON in JEMPHREY 2003: 229–230).

Po neuradnih podatkih naj bi k torkovemu umoru pripeljalo ljubosumje oziroma spori zavoljo 16-letne hčerke umorjenega. Pokojnik naj bi namreč nasprotoval njeni zvezi s Š. Š., **kot so vedele povedati priče dogajanja na tržnici naj** nespোরazumov **ne bi zgladila** niti večerja, na kateri so se v ponedeljek zvečer srečali Šabotić s svojo družino in osumljenec ter njegov brat. (*Delo*, 1998)

V ponedeljek popoldne so se pomurski policisti srečali z dokaj nenavadnim primerom. Z več koncev so namreč dobili prijave občanov, da četverica moških v prtljažniku golfa prevaža nekoga, ki ga občasno spustijo ven in ga pretepajo. **Menda naj bi ga**, golega in vsega okrvavljenega, **vlačili** po tleh, ga **namakali** v reko Muro in se tudi drugače znašali nad njim. (*Delo*, 2007)

Pri poročanju s sodnih obravnav so s stališča posebnosti rabe ne-povednika zanimivi tudi primeri, ko ta ni uporabljen, da bi novinar z njim ščitil domnevo nedolžnosti, ampak se z njim, če se navežemo na TAIEBOVO interpretacijo (2007: 111),

distancira od izjav, ki jih je podal osumljeni. Tako novinar implicitno nakaže, da obtoženčevim izjavam pravzaprav ne gre verjeti – jezikovno sredstvo, ki se je v poročanju o nedokazanosti ustalilo zaradi potrebe po zaščiti osumljenca, dobi v teh primerih ravno nasprotno sporočanje vlogo.

Žalik je poskrbel za še eno presenečenje: znova je zatrdil, da je med preiskavo spoznal ženski glas, ki ga je nenehno klical, mu ukazoval in grozil. Glas **naj ne bi bil** glas Milice Makoter, ampak **naj bi pripadal** Nevenki Makoter, ženi Jankovega brata Jožeta Makotra. Glas sem si dobro zapomnil in bi ga prepoznal sredi noči, saj me je preganjal še v sanjah, je dejal med drugim in na vprašanje tožilca Gornjeca, zakaj je potem dejal tudi za glas Milice Makoter, da se mu zdi znan, odgovoril, da se mu je pač samo zdel znan, ko pa je slišal govoriti Nevenko (ki je takrat ni poznal ne po imenu in ne po priimku), pa **naj bi zagotovo prepoznal**, da je njeni glas pravi.

Distanciranje novinarja od izjav prič na sodiščih je samo eden od vidikov rabe ne-povednika v širšem kontekstu novinarjevega dvoma o zanesljivosti informacije. Novinarji to obliko uporabljajo, ko se sklicujejo na različne informacije oziroma interpretacije nekega dogodka/stanja, da z njo signalizirajo svojo objektivno, nepristransko držo, ki ne favorizira nobene od podanih interpretacij (TAIEB 2007: 111). V takih primerih je pogosto tudi podvajanje z navezovalno sklicevalnostjo.

Ministrica Tea Petrin je po skoraj enem mesecu cincanja zavrnila zahtevo belgijskega Interbrewa po izločitvi direktorja urada za varstvo konkurence Andreja Plahutnika iz odločanja o skladnosti povezave med Pivovarno Union in Pivovarno Laško, **češ da naj bi bil** pristranski. (*Delo*, 2003)

Predsednik občinskega odbora za komunalno dejavnost in infrastrukturo Jože Kunšek ni soglašal z direktorjem sevniške Komunale Bojanom Lipovškom, **češ da naj bi** se svetniki tokrat odločali le o eni izmed treh ponujenih inačic. Kunšek je menil, da poti nazaj ni več. (*Dolenjski list*, 2001)

Zveza je pogosta tudi pri sklicevanju na izjave, ki jih novinar označuje kot mnenja.

Sporočanje vloge zveze v tej rabi se lahko v učinkovanju s sobesedilom od novinarjeve objektivne distanciranosti stopnjuje v eksplicitno izražanje dejstva, da novinar trditvam vira ne verjame ali da se z njegovim mnenjem ne strinja. Interpretativna funkcija take rabe je tako močna, da bi v informativnih žanrih pomenila kršitev ločevalne norme.

Za Hrvaško televizijo je minuli dan dogajanje na Kosovu komentiral kolumnist Politike Miroslav Lazanski. V osnovi je zmanjševal pomen neredov v Beogradu, **češ da naj bi šlo** le za manjše skupine huliganov navijačev Partizana, ki so povzročili nepotrebno škodo, pri pohodu srbskih rezervistov pa naj bi šlo le za veterane, ki so v preteklih mesecih protestirali in zahtevali vojne dnevnice. (*Nedeljski dnevnik*, 2009)

Gospod policist, ki ureja prometno stanje v Štefanovi ulici in spušča avtomobile tja, kamor bi smeli samo pešci, se je postavil na stališče ignorance: naročeno **naj bi mu bilo**, naj mimo poslopja spušča vozila, ki imajo opraviti s prenovo nekdanje gospodarske zbornice, drugo pa ni njegova stvar, sploh pa da ima že dovolj dela z urejanjem prometa na Štefanovi. (*Dnevnik*, 2000)

Ocena, da je kolumnist zmanjševal pomen neredov skupaj s kombinacijo navezovalne sklicevalnosti in ne-povednika jasno izraža novinarjevo nestrinjanje z virovo interpretacijo dogodkov. V drugem primeru pa dejstvo, da novinar v drugem delu povedi ne uporabi sklicevanja glede na negotovost, ampak navezovalno sklicevalnost (*sploh pa da je že imel dovolj dela*), samo potrjuje interpretacijo, da o tem, da je bilo policistu naročeno, naj mimo poslopja spušča vozila, namerno izraža dvom.

5 Zaključek

Korpusno gradivo je pokazalo, da je poleg sporočanjjskih vlog členkovne zveze *naj bi* in deležnika na *-l*, ki jih opisuje Korošček model, mogoče v slovenskem poročevalstvu razpoznati še dve rabi te zveze in z njima dopolniti ta model. Prva izraža sklicevanje na vir, ki v svoji izjavi ubesedi namero, torej nekaj, kar vir predvideva, da se bo v prihodnosti zgodilo, in to izrazi z zvezo *naj bi + del. -l*, zato ne gre za nepotrebno dvojno sklicevanje, temveč sklicevanje na namero. Druga raba je novinarjevo distanciranje od virovih interpretacij in mnenj. Na pogostnost rabe za sklicevanje na namero je mogoče sklepati iz dejstva, da je skoraj polovica vseh zadetkov v pregledanem vzorcu sobesedilno referirala na prihodnost. Ker je sklicevanje na namero pogosto upovedeno v predmetnem odvisniku glavnega stavka s sklicevalnim glagolom, se postavlja vprašanje, ali ga je mogoče interpretirati kot poseben sklicevalni avtomatizem, kjer zveza *naj bi + deležnik na -l* nima vloge slabitve gotovostne naklonskosti. Nekateri primeri rabe, ko je iz sobesedila mogoče razbrati, da je vir svojo izjavo upovedal kot trditev, in ne kot domnevo, iz sobesedila pa tudi ni razvidno, zakaj bi izjavo kot nezanesljivo označil novinar, napeljujejo na sklepanje, da zveza *naj bi + del. na -l* lahko opravlja zgolj funkcijo sklicevalnega avtomatizma, na da bi slabila gotovostno naklonskost dela povedi, ki ji sledi. Primeri take rabe so povezani predvsem s pojavljanjem ne-povednika v predmetnem odvisniku glavnega stavka s sklicevalnim glagolom. Z opazovanjem pogostnosti sopojavljanja te oblike z modalnimi členki za slabitev in krepitev gotovostne naklonskosti te hipoteze ni mogoče potrditi. Najpogostejša je kombinacija zveze s členkom *menda* v primerih, ko vir, na katerega se novinar sklicuje, ni popolnoma identificiran ali pa gre kar za sklicevanje na govorice. V teh primerih obliki delujeta kot podvojeno izražanje nezanesljivosti, s katerim se skuša novinar dodatno zaščititi pred obtožbami o neresničnem poročanju. Pri poročanju o neuradnih, še bolj pa nedokazanih dejanjih, sta v rabi morfemskega sklicevanja glede na nezanesljivost opazni dve skrajnosti. Po eni strani vsesplošna nereflektirana raba tudi tam, kjer ni potreben in bi jo bilo mogoče razložiti s pretirano skrbjo novinarjev za etično korektno poročanje, po drugi strani pa zloraba za razširjanje nepreverjenih in senzacionalističnih informacij.

Tem novinarskim zlorabam se priključuje še lektorska, tako v izdajah *Dela* pod rubričnim naslovom *Kronika* le še redko najdemo *naj bi + del. -l* za izražanje nedokazanih kaznivih dejanj. Nenavadno pogosto se pojavlja skoraj že izginulo navezovalno sklicevanje, pridevnik *domneven* in vse druge oblike – razen ne-povednika¹⁰

¹⁰ »Nenadovića, nekdanjega študenta višje šole za notranje zadeve, so sicer aretirali na brniškem letališču, že 20. decembra lani, ker da je imel vlogo v združbi [...] oziroma da je povezan s tihotapljenjem

oziroma so poročila iz sodišč prave stilne mojstrovine v izmenjavanju oblik, ki jih ne bi našli, če bi za izražanje domneve nedolžnosti uporabljali preganjano zvezo, saj so ob upoštevanju časovne stiske kot objektivnega stilotvornega dejavnika nenavadno pestre in časovno naravnost potratne.¹¹

Pričakujemo lahko, da bo v naslednjih letih ob tako temeljitem lektorskem delu, kateri od »multigiga« korpusov zaznal le še arhaične pojavitve zveze *naj bi + del. -l.*

VIRI IN LITERATURA

- Monika BEDNAREK, 2006: *Evaluation in Media Discourse: Analysis of a Newspaper Corpus*. London: Continuum.
- Eileen BERRINGTON; Ann JEMPHREY, 2003: Pressures on the Press: Reflections on Reporting Tragedy. *Journalism* 4. 225.
- Mark DEUZE, 2005: What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism* 6/4. 442.
- Ines DRAME, 1994: Kdo je sporočevalec? *Teorija in praksa* 31/3–4. 298.
- Donald L. FERGUSON; Jim PATTEN, 1993: *Journalism Today!* Lincolnwood: National Textbook Company.
- Vojko GORJANC, 2005: *Uvod v korpusno jezikoslovje*. Domžale: Založba Izolit.
- Janez GRADIŠNIK, 1981/82: Domneve z 'naj'. *Jezik in slovstvo* 27/1. 23.
- Chia-Ling HSIEH, 2008: Evidentiality in Chinese newspaper reports subjectivity/objectivity as a factor. *Discourse Studies* 10. 205.
- Monika KALIN GOLOB, 2003: *H koreninam slovenskega poročevalskega stila*. Ljubljana: Jutro.
- , 2004: Moč jezika – izbor dejstev in besed. *Teorija in praksa* 41/3–4. 703.
- Kodeks novinarjev Slovenije* (2010). Dostopno prek <http://www.novinar.com>. Ogled 30. 3. 2012.
- Tomo KOROŠEC, 1982/83: O poročevalskem stilemu za nedokazano kaznivo dejanje. *Jezik in slovstvo* 28/3. 64.
- , 1976: *Poglavja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila* (disertacija). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- , 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.

kokaina iz Paragvaja. Po drugih informacijah pa je Nenadović tihotapil heroin iz Turčije v Srbijo. Slišati je bilo, da je tako strogo varovanje domnevnega kurirja z drogo zaradi nevarnosti ...« (*Delo*, 26. 1. 2012, 8)

¹¹ Prim. Kriminalistka si zasluži nagrado, *Delo*, 27. 1. 2012, 8: tristolpčno poročilo izmenja poročanju o nedokazanem kaznivem dejanju osem različnih ubeseditvev (tudi navezovalno sklicevanje in izvorno: je po medijih kmalu zaokrožil podatek, da ...), in kar nekaj prislovov domneven ob glagolu, namesto za to avtomatizirane zveze. Na isti strani v *Delu* (Policijski denar pristal v inšpektorjevem žepu) v štiristolpčnem poročilu s sodišča ne najdemo niti ene.

- , 2004: Stilistika poročevalstva – španska vas. Ur. Poler Kovačič in Kalin Golob: *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri: Znanstveni zbornik ob 40. obletnici študija novinarstva na Slovenskem*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 17.
- Manca KOŠIR, 1988: *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: DZS.
- Vesna LABAN, 2004: *Razvidnost virov informacije v televizijskih novinarskih besedilih* (magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vesna LABAN, Melita POLER KOVAČIČ, 2007: Poročevalska sklicevalnost v agencijskih besedilih. *Družboslovne razprave* 54/23. 65.
- Tony McENERY, Andrew WILSON, 1996: *Corpus linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Brian McNAIR, 1998: *The sociology of journalism*. London: Arnold.
- Janez MESSNER, 1979/80: Zajedalec 'naj'. *Jezik in slovstvo* 26/7–8. 216.
- Münchenska deklaracija – Deklaracija o pravicah in dolžnostih novinarjev (1971)*. Dostopno prek <http://www.novinar.com>. Ogled 28. 5. 2009.
- Mats NYLUND, 2003: Quoting in Front-Page journalism: Illustrating, Evaluating and Confirming the News. *Media Culture Society* 25. 844.
- Mark Allen PETERSON, 2001: Getting to the Story: Unwritable discourse and interpretative practice in american journalism. *Athropological* 74/4. 201.
- Melita POLER, 1997: *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.
- Melita POLER KOVAČIČ, 2005: *Kriza novinarske odgovornosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Resolucija Sveta Evrope št. 1003 o novinarski etiki (1993)*. Predpisi o novinarjih in medijih (1995): 245. Ljubljana: ČZ Uradni list RS.
- Verica RUPAR, 2006: How did you find that out? Transparency of the newsgathering process and the meaning of news. *Journalism Studies* 7/1. 127.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1994. Ljubljana: DZS.
- Andrej SKUBIC, 1994/95: Klasifikacija funkcijske zvrstnosti in pragmatična definicija funkcije. *Jezik in slovstvo* 40/5. 155.
- Mojca SMOLEJ, 2001: *Členek v slovenskem knjižnem jeziku, pomenoslovni in skladenski vidiki* (magistrsko delo). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Slavko SPLICAL, 1997: *Javno mnenje: teoretski razvoj in spori v 20. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Janez SRŠEN, 1992/1998: *Jezik naš vsakdanji*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- Emmanuel TAIEB, 2007: The 'Rumours' of Journalism. *Diogenes* 54 /1. 107.
- Gaye TUCHMAN, 1972: Objectivity as Strategic Ritual: An Examination of Newsmen's Notions of Objectivity. Ur. Tumber: *News: A Reader*. Oxford: Oxford University Press. 279.

Teun VAN DIJK, 1996: Opinions and ideologies in editorials. Paper of the 4th international symposium of Critical Discursive Analysis. Dostopno prek: <http://www.discourses.org/UnpublishedArticles>. Ogled 8. 7. 2008.

Igor VOBIČ, 2008: Mitologija novinarske objektivnosti: revizija Barthesovega koncepta mita. *Družboslovne razprave* 58/24. 107.

SUMMARY

The article examines the communicative role of the expression *naj bi + l*-participle in the contemporary reporting. After 1991, with democratization of media and the advance of market forces, language practice began undergoing changes, which are also noticeable in the aforementioned expression, as it gained new functions and uses in addition to the ones expected and previously described within the stylistics of Slovene newspaper reporting. Some that had been used before could have been more objectively incorporated into the study because of the corpus insight, others resulted from the concern for correct reporting, still others are the result of the deprofessionalization of reporting and are shown in the exaggerated and repetitive use in reporting about unverified information.

The material in the Gigafida corpus showed that in addition to the communicative roles of the particle phrase *naj bi + l*-participle, which are theoretically described in Korošec's model, two more uses can be identified in Slovene journalism that complement the model. The first one expresses the reference to the source that in its statement verbalizes an intention, i.e., something that the source anticipates will happen in the future and is expressed with the construction *naj bi + l*-participle. The second use entails a journalist's distancing from interpretations and opinions of the information source. Since the reference to the intention is often formulated in an object clause and the main clause contains a verb of reference, this raises the question whether it can be interpreted as a special referential cliché in which the construction *naj bi + l*-participle is not in the role of mitigating certainty. Some examples of use when it is possible to discern from the context that the source formulated the utterance as a statement rather than as a conjecture, while the context does not give any evidence why the journalist would characterize the utterance as unreliable—lead us to the conclusion that it is correct to assume that the construction *naj bi + l*-participle performs merely the function of a referential cliché. Examples of such use are connected mainly with the occurrence of an announcer in the object dependent clause while the main clause contains a verb of reference. The material reflects a twofold expression of uncertainty, which is intended to provide additional protection to the journalist against accusations of a false report. In reporting about non-official, and even more about unverified actions, two extremes are noticeable in the use of morphemic reference with respect to uncertainty. On the one hand there is a widespread, unexamined use in cases where such a cliché is unnecessary; it could be explained by the journalists' excessive concern with ethical and correct reporting. On the other hand this cliché is misused for spreading unreliable and sensationalistic information.